

ΣΤΑΜΑΤΗΣ Δ. ΚΟΚΚΙΝΗΣ

Τα επτά κλειδιά
της Αλήθειας

Στις γυναίκες της ζωής μου:
Λυγερή
Όλγα
Βίχη

Σημείωση του συγγραφέα

Όπως από τον τίτλο του μυθιστορήματος γίνεται φανερό, εδώ πρόκειται για ιστορικό μυθιστόρημα, στο οποίο περιέχονται πολλά ιστορικά στοιχεία. Αυτά τα στοιχεία προσπάθησα να τα κάνω ευδιάκριτα, ώστε να καταστεί δυνατή η διάκριση μεταξύ μυθοπλασίας και ιστορίας. Έτσι μέσα στο κείμενο μπορεί κάποιος να βρει:

- Αρχαίες φράσεις που έχουν γίνει παροιμιώδεις και είναι γραμμένες με έντονα πλάγια γράμματα.
- Φράσεις της καθημερινότητας των αρχαίων Ελλήνων, χρησμούς ή στίχους ποιητικού ή πεζού κειμένου που είναι γραμμένες με χοντρά και πλάγια γράμματα.
- Αρχαίες ονομασίες, αποτελούμενες από μία ή περισσότερες λέξεις και είναι γραμμένες με πλάγια γράμματα.

- Λέξεις ή φράσεις που θέλουμε να υπογραμμίσουμε και που είναι γραμμένες με κεφαλαία έντονα γράμματα.
- Φράσεις που αποτελούν περιεχόμενο σκέψης ή είναι λόγια κάποιου που αναφέρονται αυτολεξεί μέσα στη φράση κάποιου άλλου προσώπου και είναι γραμμένες με πλάγια γράμματα.
- Με πλάγια γράμματα τη μετάφραση των λέξεων ή φράσεων που είναι γραμμένες με χοντρά και πλάγια γράμματα.
- Παραπομπές με υποσημειώσεις για τα ιστορικά πρόσωπα και τα πράγματα του μυθιστορήματος. Αυτές είναι δύο ειδών: Οι πρώτες που έχουν καταχωρηθεί κατ' αύξοντα αριθμό και με αραβικά αριθμητικά στοιχεία (1,2,3,4 κ.ο.κ.) στο τέλος του μυθιστορήματος στο κεφάλαιο «Σημειώσεις». Οι υποσημειώσεις αυτές περιέχουν πληροφορίες, ο οποίες στην πλειονότητά τους δεν είναι απαραίτητες για την κατανόηση του κειμένου. Αν θελήσει όμως κάποιος περισσότερες πληροφορίες, μπορεί να ανατρέξει εκεί. Οι δεύτερες είναι απαραίτητες για την κατανόηση του κειμένου, υπάρχουν στο κάτω μέρος της αντίστοιχης σελίδας και είναι κατ' αύξοντα αριθμό της λατινικής αρίθμησης (I,II,III,IV κ.ο.κ.). Τον ίδιο αύξοντα αριθμό φέρουν στα δεξιά τους και οι λέξεις, στις οποίες και τα δύο είδη των υποσημειώσεων αναφέρονται.

Καλημεριάνοι, Δεκέμβρης 2009
Σταμάτης Κοκκίνης

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

360 π.Χ.

Είμαι ένας υπέροχος κήπος, πολύδενδρος και πολυανθής. Οι άκρες του λούζονται σχεδόν στη θάλασσα που άπληστη κλέβει ένα κομμάτι ξηράς, σχηματίζοντας έναν κολπίσκο. Σχεδόν μπορεί να ειπεί κάποιος, γιατί μεταξύ κήπου και θάλασσας παρεμβάλλεται ένα ακόμη γήινο κομμάτι και μετά το πανίσχυρο τείχος που περιβάλλει την πόλη. Και στο μέσο περίπου του κήπου ένα αναπαλαιωμένο αρχοντικό μόλις ξεχωρίζει από μακριά, πνιγμένο καθώς είναι στο πράσινο.

Αν όμως το εξωτερικό του αρχοντικού είναι παραδεισένιο, στο εσωτερικό του οτιδήποτε άλλο εκτός από ευτυχία συναντά κανείς. Εκεί, ριγμένη σ' ένα κρεβάτι εξ αιτίας του ποδιού της που πρόσφατα άσχημα στραμπούλιξε, κείτεται μια καλοστεκούμενη, κατά τα άλλα γυναίκα, γύρω στα πενήντα. Το πρόβλημά της όμως δεν βρίσκεται στο σπασμένο της πόδι, αλλά στην

καρδιά, την οποία σοβαρά τραυμάτισαν δύο αναπάντεχα χτυπήματα. Πριν μια βδομάδα έχασε τον άνδρα της μέσα στον ύπνο του, έναν σωστό ταύρο. Αυτός το προηγούμενο βράδυ είχε συμμετάσχει σε συμπόσιο κάποιου φίλου που γιόρταζε και είχε φάει και πιεί λίγο παραπάνω από τα συνηθισμένα. Ήταν πενήντα πέντε χρονών. Κι ήταν τόσο αγαπημένοι οι δυο τους... Το γεγονός αυτό τη συγκλόνησε. Απαρηγόρητη κείτονταν στο κρεβάτι για ημέρες.

Και σαν να μην έφθανε αυτό, το ίδιο αναπάντεχα και ξαφνικά έχασε και ένα δεύτερο αγαπημένο πρόσωπο που είχε κοντά της, την όμορφη νύφη της. Ένα θεϊκό πλάσμα, του οποίου η παρουσία μόνο ζεστασιά και καλοσύνη ανέδιδε. Κι ήταν πολύ αγαπημένες κι οι δυο τους. Την είχε σαν δεύτερη κόρη. Αλλά χάθηκε. Πριν τρεις ημέρες το απόγευμα είχε κατέβει στον κήπο για να κάνει το συνηθισμένο της περίπατο μέχρι την παραλία και από τότε εξαφανίσθηκε χωρίς ν' αφήσει κανένα ίχνος πίσω της. Την επομένη έφαξε η ίδια, έφαξε ο πατέρας της κοπέλας, έφαξαν οι δούλοι, έφαξαν οι γείτονες σε στεριά και θάλασσα. Τίποτε. Και τώρα η γυναίκα έμεινε μόνη με τους δούλους της. Ο γιός της βρίσκεται μακριά. Ευτυχώς η κόρη της, η παντρεμένη, μένει στην ίδια πόλη και όχι μακριά της. Έτσι μπορεί και πετάγεται για λίγο και της συμπαραστέκεται...

387 π.Χ.

Στο νοτιοανατολικό άκρο της μακρινής Σικελίας μια πόλη μεγάλη και τρανή ξαπλωμένη μακάρια

γεύεται το μέλι που τρυγάει από όλο το νησί και όχι μόνο. Από την Ιταλία, την Αδριατική, τη Δαλματία, την Ήπειρο ακόμη. Είναι οι περίφημες Συρακούσες. Στα μεγάλα και ευρύχωρα λιμάνια της πόλεως αυτής, τον *Μικρό και τον Μεγάλο λιμένα*, καραβιές ολόκληρες πάμφθηνων προϊόντων καθημερινά συρρέουν από τους πάμπολλους εμπορικούς σταθμούς της που μέχρι τα πέρατα της γης φθάνουν. Τα ταμεία της είναι γεμάτα από *τάλαντα*^I χρυσά και αργυρά που οι φόρου υποτελείς πόλεις πληρώνουν σε τακτά χρονικά διαστήματα. Και από εκεί διοχετεύονται στην κατασκευή καλλιμάρμαρων ναών, πολυτελών στοών, μεγάλων θεάτρων και *γυμνασίων*,^{II} πολυάριθμων μνημείων απαράμιλλου κάλλους, ευρύχωρων δρόμων, μεγάλων *νεωρίων*^{III} και *νεωσοίκων*,^{IV} του κραταιού τείχους που αγκαλιάζει την πόλη όλη, προστατεύοντάς την από κάθε εχθρική επιβουλή, ενός στρατού τέλος ακαταμάχητου, αληθινής πολεμικής μηχανής, και ενός εμπορικού στόλου που σ' όλη τη θάλασσα κυριαρχεί.

Και πίσω και πάνω από όλα αυτά ποιός; Ο ένας, ο μοναδικός, ο ανυπέρβλητος; Ο Διονύσιος Α΄,

---

I Το *τάλαντο* ήταν η ανώτερη νομισματική μονάδα των αρχαίων Ελλήνων. Ένα *τάλαντο* αντιστοιχούσε προς εξήντα μνες, μία μνα σε εκατό δραχμές και κάθε δραχμή σε έξι οβολούς. Η αξία του χρυσού *ταλάντου* ήταν δεκαπλάσια της του αργυρού. Το *τάλαντο* εκτός από νομισματική μονάδα ήταν και μέτρο βάρους διαφορετικό σε κάθε πόλη. Το βάρος αυτού και των υποδιαιρέσεών του στην Αθήνα ήταν ένα *τάλαντο* (26,196 κιλά), μία μνα (436 γραμμάρια), μία δραχμή (4,36 γραμμάρια). Σε άλλες πόλεις το βάρος του *ταλάντου* έφθανε τα 58,68 κιλά.

II *Γυμναστήρια*.

III *Ναυπηγεία*.

IV Χώροι, όπου στεγάζονται τα πλοία, όταν κατά τον χειμώνα ανασύρονται στην ξηρά.

ο τύραννος^I της πόλης.^{II} Θεός του καλού και του κακού ταυτόχρονα, ανορθωτής και εξολοθρευτής, δημιουργός και καταστροφέας. Δαιμόνιος, ευφυής, πολυμήχανος, οργανωτικός, στιβαρός κυβερνήτης αφ' ενός, υπερβολικά φιλόδοξος και φίλαρχος, ωμός και βίαιος, αληθινός τύραννος αφ' ετέρου. Γι' αυτόν δεν είναι ποτέ αρκετά τα πλούτη, οι πόλεις, οι γαίες, οι αιχμάλωτοι πολέμου που πωλούνται από τον νικητή ως δούλοι. Για να φθάσει στον στόχο του, πατάει κάθε θείο και ανθρώπινο θεσμό και νόμο, αποπατεί πάνω στην προστάτιδα του οίκου Εστία, ροκανίζει τους θείους συνεκτικούς δεσμούς της φιλίας και υβρίζει τον Ξένιο Δία, τον Δία, προστάτη της φιλοξενίας. Έχει αγκαλιάσει την πόλη όλη και τότε την προστατεύει και τότε πάει να την πνίξει. Και τότε το μέλι που γεύεται η πόλη, τρυγώντας τις πλούσιες κυφέλες της, γίνεται πικρό, φαρμάκι. Κι αλίμονο σ' αυτόν που θα θεωρηθεί ύποπτος ότι επιβουλεύεται τον θρόνο του τυράννου. Δεν ξεφεύγει από το φονικό του μαχαίρι, ακόμη κι αν είναι στενός φίλος ή κοντινός συγγενής. Και τότε αναρίθμητα πτώματα στοιβάζονται πλάι στα καλλιμάρμαρα οικοδομήματα. Και τότε τρόμος πλανάται πάνω από την πόλη, τα στόματα σφραγίζονται, τα χέρια αδρανούν. Κι ο φόβος του καταδότη και το σκότος βασιλεύει παντού.

I Η λέξη *τύραννος* σήμαινε ότι κι η λέξη *βασιλιάς*, δηλαδή τον κληρονομικό, τον απόλυτο άρχοντα. Αργότερα η λέξη απέκτησε αρνητική σημασία και ταυτίστηκε με τον τυραννικό, τον απάνθρωπο κυβερνήτη.

II 431-367 π.Χ.

Αλλά να! Ένα φως προσπαθεί δειλά-δειλά να σχίσει το σκοτάδι. Ένα σπίτι είναι φωτισμένο και μέσα μια ετοιμόγεννη που κοιλοπονάει. Είναι η Ευνίκη, η γυναίκα του Μενεκράτη. Δίπλα της η μητέρα, οι δυο θείες της και οι δούλες. Ο γιατρός, ο οποίος ήλθε και εξέτασε την ετοιμόγεννη, αποφάνθηκε ότι δεν πρέπει να περιμένουν τη γέννα πριν το μεσημέρι της επομένης. Όμως η επίτοκος εξακολουθεί να πονάει κι οι άλλες πού να το κουνήσουν από δίπλα της. Έτσι ξευχτούν όλες. Εν τω μεταξύ το σπίτι το έχουν αλείψει εξωτερικά με πίσσα. Αυτό είναι σημάδι ότι περιμένουν να γεννηθεί παιδί. Η πίσσα διώχνει το μίasma που θα φέρει η λεχώνα καθώς και όλοι εκείνοι, οι οποίοι θα της συμπαρασταθούν κατά τον τοκετό.

Κατά το μεσημέρι, όταν οι ωδίνες έγιναν πιο συχνές, έρχεται πάλι ο γιατρός. Και να! Μετά από λίγο μωροδίστικα κλάματα ηχούν στο σπίτι, σαν την πιο γιορτινή σάλπιγγα. Η Ευνίκη, τρισευτυχισμένη, σφίγγει το νεογέννητο ήδη στην αγκαλιά της. Είναι το δεύτερό τους κι είναι υγιέστατο και πανέμορφο. Η Αριστονίκη, η τροφός, τρέχει και τοποθετεί έξω από την πόρτα του σπιτιού ένα κλαδί ελιάς, σημάδι ότι γεννήθηκε αγόρι.

Ο Μενεκράτης δεν ήταν παρών κατά τη γέννηση. Ούτε γνώριζε τίποτε για τους πόνους που ήλθαν ξαφνικά χθες, γιατί έλειπε από προχθές. Ήταν στους αγρούς που βρίσκονται πολύ μακριά. Εκεί έχει κτίσει ένα σπιτάκι, όπου παρέμενε με τους δούλους, οσάκις χρειαζόταν να εργασθούν εκεί για κάποιες ημέρες συνεχόμενα. Έτσι γλύτωνε το «πήγαινε έλα» που ήταν και κουραστικό και απαιτούσε πολύ χρόνο.

Σήμερα έφθασε στο σπίτι αργά το απόγευμα, είδε το κλαδί της ελιάς στην πόρτα και αναφώνησε: «Επιτέλους, αγόρι!» Σαν άνδρας, φυσικά το λαχταρούσε.

Είχε ήδη ένα κορίτσι, την Ηλέκτρα. Εισέρχεται στον γυναικωνίτη. Αγκαλιάζει και φιλάει με λατρεία τη λεχώνα. Την αφήνει και παίρνει στην αγκαλιά του το νεογέννητο. Το καμαρώνει για λίγο, το εναποθέτει έπειτα με μεγάλη προσοχή στη μητρική αγκαλιά, σαν κάτι πολύ εύθραυστο, και βγαίνει από το δωμάτιο.

Αυτό ήταν. Τίποτε περισσότερο, τίποτε λιγότερο. Πάντα συγκρατημένος. Πάντα λιγομίλητος. Απορροφημένος από τη δουλειά, έδειχνε να μη δίνει σημασία σε κάτι άλλο. Η γυναίκα, τα παιδιά, οι άλλοι μόλις που υπήρχαν γι' αυτόν. Ακόμη και απέναντι στο νεογέννητο που ήταν αγόρι, η συμπεριφορά του δεν ήταν πολύ διαφορετική από εκείνη που είχε δείξει στην Ηλέκτρα, το κορίτσι του. Και δεν άλλαξε συμπεριφορά ούτε στα Αμφιδρόμια, την οικογενειακή γιορτή μετά τη γέννηση, όπου γίνηκαν καθαρμοί για τη μητέρα και τα πρόσωπα, τα οποία κατά τη γέννα της συμπαραστάθηκαν και, όπου η τροφός, κρατώντας το νεογέννητο, έκανε τρέχοντας τον γύρο της εστίας. Ούτε τη δέκατη ημέρα, όταν στην οικογενειακή πάλι γιορτή που έγινε με θυσία και συμπόσιο, δόθηκε το όνομα στο νεογνό. Το ονόμασαν Αριστομένη. Και εκεί ακόμη, μόλις που χαμογέλασε ο Μενεκράτης. Ίσως όμως πίσω από αυτό το χαμόγελο μπορούσε να διακρίνει κάποιος κάποια ακαθόριστη θλίψη, κάτι σαν απογοήτευση που τον κατέτρωγε χρόνια τώρα. Ποιός ξέρει; Σε κανέναν δεν ξανοιγόταν. Ούτε και στη γυναίκα του.

Κι έτσι περνούσε ο καιρός. Είχαν παρέλθει περίπου δυο μήνες από τη γέννηση του Αριστομένη και τίποτε δεν είχε αλλάξει. Ένα απόγευμα επέστρεψε κάπως

πιο αργά στο σπίτι από ό,τι συνήθιζε. Αλλά πού ήταν ο γνωστός Μενεκράτης; Όχι δεν ήταν αυτός που εμφανίστηκε στο σπίτι. Αυτός ήταν ένας άλλος. Τελείως διαφορετικός. Σαν σίφουνας εισέβαλε στο σπίτι και, αναφοκοκκινισμένος, ρωτάει ασθμαίνοντας:

«Πού είναι ο γυιός μου; Πού είναι το καμάρι μου; Φέρτε τον μου αμέσως!»

Η Ευνίκη κι οι άλλες γυναίκες μένουν εμβρόντητες.

«Τί κάθεστε και με κοιτάτε και δεν μου τον φέρνετε; Κάντε γρήγορα λοιπόν!»

Η Αριστονίκη, η τροφός, τσακίζεται να πάει να φέρει από την κούνια το μωρό και να του το παραδώσει. Εκείνος το κοιτάζει, καμαρώνοντας για πολλή ώρα, και αναφωνεί:

«Αυτός είναι ο γυιός μου, το καμάρι μου, η ελπίδα μου! Κοιτάξτε τι λεβέντης που είναι!»

Έπειτα τον σηκώνει ψηλά και τον κατεβάζει κάτω. Τον ανασηκώνει και τον ξανακατεβάζει συνεχώς, ώσπου το μωρό φοβήθηκε και έβαλε τα κλάματα. Εκείνος όμως απτόητος συνεχίζει. Τώρα σχεδόν χορεύει, μαλώνοντάς το δήθεν.

«Τί βλέπω; Ο γυιός μου κλαίει; Δεν είπαμε ότι οι άνδρες δεν κλαίνε;»

Μετά από ώρα και, αφού το μωρό έχει σκάσει στο κλάμα, το παραδίδει στη μητέρα, η οποία, όπως κι οι άλλες γυναίκες, έχει ακόμη μείνει με το στόμα ανοιχτό. Εκείνος, σαν να μη συνέβη τίποτε, φεύγει να πλυθεί και να αλλάξει σιγοτραγουδώντας. Άλλο απίστευτο, ο Μενεκράτης τραγουδάει! Ποτέ άλλοτε οι άλλοι δεν είχαν ακούσει από το στόμα του κάτι τέτοιο!

«Μα τους θεούς! Δεν καταλαβαίνω τίποτε! Τέτοια μεγάλη αλλαγή τόσο ξαφνικά; Τί λέτε και εσείς, μητέρα;»

Κι η Καλλιπάτειρα, η μητέρα της Ευνίκης:

«Κι εγώ, παιδί μου, δεν μπορώ να το εξηγήσω. Πρέπει κάτι να του συνέβη σήμερα. Κάτι πολύ συνταρακτικό, ώστε να φέρει τόσο μεγάλη αλλαγή στη συμπεριφορά του».

Αλλά τί; Δεν μπορούσαν να σκεφθούν κάτι, όσο κι αν προσπάθησαν.

Στη συνέχεια φάνηκε ότι η αλλαγή στη συμπεριφορά του Μενεκράτη δεν ήταν κάτι προσωρινό. Όλο και πιο συχνά γελάει. Όλο και πιο συχνά αστειεύεται. Όλο και πιο συχνά τραγουδάει. Η ακαθόριστη θλίψη των ματιών του είναι πια παρελθόν. Νέα ενδιαφέροντα έφεραν σ' αυτά μια λάμψη πρωτόγνωρη. Ο Αριστομένης πια ήταν όλος ο κόσμος του. Εκεί άρχιζε κι εκεί τέλειωνε η καθημερινή φροντίδα του, σ' αυτόν εξαντλείτο η αγάπη του, ήταν το καύχημά του. Με το όνομά του ξύπναγε, μ' αυτό κοιμόταν. Ότι είχε σχέση με τον γιού του ήταν σπουδαίο, μεγάλο, σημαντικό. Και το ευχάριστο και το δυσάρεστο. Τρελή γιορτή στα γενέθλια και στην πιο μικρή επιτυχία του. Ανησυχία και αγωνία και στην πιο ακίνδυνη αρρώστια, που σπάνια συνέβαινε. Το άλλο του παιδί, η Ηλέκτρα, ήταν γι' αυτόν ανύπαρκτο.

Ευτυχώς, η μητέρα δεν έκανε διακρίσεις. Η μητρική της αγκαλιά έσφιγγε μέσα της και τα δύο παιδιά με την ίδια θέρμη. Ανησυχούσε όμως και για την Ηλέκτρα. Δεν ήθελε να πληγωθεί από αυτήν την αδιαφορία του πατέρα της. Γι' αυτό προσπαθούσε να της εξηγήσει –ήταν πολύ πιο μεγάλη άλλωστε– ότι αυτή η συμπεριφορά ήταν τυπική για τον πατέρα που ήταν άνδρας.

«Δεν είναι ότι δεν σε αγαπά, παιδί μου, το αντίθετο μάλιστα. Αλλά όλοι οι άνδρες αγαπούν περισσότερο

τα αγόρια. Κι ο πατέρας σου δεν μπορεί να αποτελέσει εξαίρεση. Και ξέρεις γιατί; Έχουν κάποιες ανόητες ιδέες, ότι δήθεν εμείς οι γυναίκες είμαστε κατώτερες από τους άνδρες από την ίδια τη φύση μας. Διότι αυτή η Φύση επιφόρτισε τάχα τη γυναίκα με όλες εκείνες τις ταπεινές υπηρεσίες του σπιτιού, αφήνοντας όλα τα μεγάλα και σημαντικά στον άνδρα. Αυτά τα λόγια μου επαναλαμβάνει συχνά ο πατέρας σου και θέλει ο αθεόφοβος να τον πιστέψω! Κι εγώ φυσικά δεν του χαλάω το χατίρι. Κάνω ότι συμφωνώ. Δεν έχω άλλωστε κι άλλη επιλογή».

Έτσι την ησύχαζε. Από την άλλη προσπαθούσε να αποσπάσει από τον άνδρα της το μυστικό. Αλλά μάταια. Σφίγγα εκείνος. Σε κάποια στιγμή βαρέθηκε να την ακούει και της το ξέκοψε.

«Είναι μυστικό και δεν μπορώ να σου το φανερώσω, πριν έλθει η κατάλληλη στιγμή. Μη με πιέζεις λοιπόν άλλο. Όταν φθάσει η κατάλληλη στιγμή, θα σου το ειπώ, χωρίς να με ρωτήσεις».

Η γυναίκα κατάλαβε ότι κάθε περαιτέρω επιμονή δεν είχε νόημα. Και σταμάτησε, περιμένοντας με αγωνία τη στιγμή εκείνη.

Η ΠΡΟΕΤΟΙΜΑΣΙΑ

ΟΜενεκράτης, από την άλλη μεριά, είχε δοθεί «ψυχή τε και σώματι» στο αγόρι. Το ονόμασε Αριστομένη και φρόντισε να γίνει άριστος και στο σώμα και στο πνεύμα. Γιατί στην αρμονική συνύπαρξη των δύο αυτών πίστευε ακράδαντα. Και πρώτα η αριστεία,

Και στο σώμα και στο πνεύμα. *Γυμνάσιο*^I και *διδασκαλείο*^{II}. Και τα δύο αυτά έγιναν από την πρώτη κιόλας παιδική ηλικία καθημερινότητα για τον Αριστομένη, φροντίδα σχεδόν μοναδική για τον πατέρα. Από ενωρίς φάνηκαν τα μοναδικά φυσικά χαρίσματα του αγοριού και στα δύο· από μικρός διακρινόταν ανάμεσα σ' όλους τους συνομηλίκους του, όσον αφορά στη σωματική του διάπλαση. Με ύψος δυσανάλογα μεγάλο για την ηλικία του, φαρδιούς ώμους και γεροδεμένη κορμостаσιά, νικούσε όχι μόνο όλους τους συνομηλίκους αλλά και πολύ μεγαλύτερους στην ηλικία. Διακρίσεις είχε και στα άλλα αθλήματα: τρέξιμο, άλματα, ρίψεις.

«Εσύ θα μας φέρεις πολλά νικητήρια στεφάνια στην πάλη!» τού 'λεγε συχνά καμαρώνοντας ο πατέρας. Και εκείνος όλο και περισσότερο δινόταν στο άθλημα και γενικότερα στη γυμναστική. Σήκωνε *αλτήρες*.^{III} Έτσι δυνάμωσαν χέρια, πόδια, κοιλιακοί, αλλά και οι υπόλοιποι μύες του σώματος. Έγινε σωστός Ηρακλής, η προσωποποίηση της ρώμης! Ενώ όμως διέθετε ανδροπρεπή χαρακτηριστικά προσώπου, δεν ήταν καθόλου άσχημος.

Αλλά και τα εξαιρετα πνευματικά του προσόντα του έδιδαν τη δυνατότητα για μεγάλες μαθησιακές επιδόσεις. Απλός περίπατος έγιναν γι' αυτόν οι στοιχειώδεις γνώσεις της Ανάγνωσης, της Γραφής, της Αριθμητικής και της Μουσικής. Εύκολο και το πέρασμα στα ανώτερα μαθήματα: Ποίηση, Αστρονομία, Γεωμετρία.

I Γυμναστήριο.

II Σχολείο.

III Οι αλτήρες ήταν βάρη, τα οποία κρατώντας οι αθλητές έκαναν άλματα. Η λέξη *αλτήρ* ετυμολογικά προέρχεται από το ρήμα *άλλομαι* που σημαίνει «πηδώ».

Κι από εκεί πιο ψηλά ακόμη. Ρητορική πρώτα και Φιλοσοφία ύστερα. Τη Ρητορική τη σπούδασε στη σχετική με τον σκοπό αυτό σχολή των Συρακουσών, όπου δέχτηκε και αρκετά ψήγματα της *Ελεατικής φιλοσοφίας*, αφού κάποιοι δάσκαλοί της υπήρξαν μαθητές της περίφημης εκείνης φιλοσοφικής σχολής της Ελέας της Κάτω Ιταλίας.¹ Πιο συστηματικά όμως σπούδασε για έναν χρόνο την *Πυθαγόρεια Φιλοσοφία* στη φιλοσοφική σχολή που είχε ιδρύσει ο ογκόλιθος αυτός της φιλοσοφίας πριν από τον Σωκράτη, ο Πυθαγόρας ο Σάμιος.² Την εποχή εκείνη η σχολή αυτή είχε παράρτημα στον Τάραντα της Κάτω Ιταλίας, το οποίο διηύθυνε ο Αρχύτας ο Ταραντίνος.

Εκεί ο Αριστομένης όξυνε όχι μόνο το μυαλό με τα Μαθηματικά και τη Φιλοσοφία, αλλά και το σώμα γύμνασε πολύ. Γιατί ούτε αυτό παραμελούσε η *Πυθαγόρειος σχολή*. Από την εποχή του ιδρυτή της είχε διάφορα τμήματα, μεταξύ των οποίων ήταν και το αθλητικό τμήμα, το οποίο τότε διηύθυνε ο άνδρας της κόρης του Πυθαγόρα, της Μαίας, ο περίφημος πολυνίκης Μίλων ο Κροτωνιάτης. Ο υπεραθλητής αυτός είχε κερδίσει έξι Ολυμπιακούς, επτά Πυθικούς, δέκα Ισθμιακούς και εννέα Νεμεακούς αγώνες πάλης στην Ολυμπία, στους Δελφούς, στα Πύθια, στον Ισθμό της Κορίνθου και στη Νεμέα αντίστοιχα! Γι' αυτό και το όνομά του είχε περάσει γρήγορα στον θρύλο. Αναφέρεται ότι σε κάποιους Ολυμπιακούς Αγώνες πήρε στον ώμο του το άγαλμά του και το περιέφερε στο στάδιο, ενώ οι θεατές χειροκροτούσαν. Κάποια άλλη φορά περιέφερε τετραετή ταύρο, τον οποίο έπειτα κάθισε και έφαγε σε μία μόνο ημέρα! Αλλά και τη ζωή του πεθερού και διδασκάλου του, του Πυθαγόρα έσωσε, όταν κατά τη διάρκεια σεισμού κράτησε στους ώμους του τη στέγη

της αίθουσας διδασκαλίας που ήταν έτοιμη να γκρεμισθεί. Αυτού, του ξαφνιάσματος της Φύσης που υπήρξε πρότυπο εκατοντάδων αθλητών, κάποιος διάδοχος στη σχολή με το όνομα Ιφικλής μύησε τον Αριστομένη στα μυστικά της πάλης και της πυγμής.¹ Γιατί ο δεύτερος στόχος ζωής του Μενεκράτη για τον γυιό του ήταν η αθλητική διάκριση, αφού την πραγμάτωση του ιδανικού του **καλού καγαθού ανδρός**, εκείνου δηλαδή που ξεχωρίζει και στην εξωτερική εμφάνιση και στο πνεύμα, τη θεωρούσε ως το πρώτο και το βασικότερο σκαλοπάτι της πολιτικής και κοινωνικής ανόδου του γιου του. Έτσι κι ο υπεραθλητής Μίλων έγινε το δεύτερο χρονικά πρότυπο του Αριστομένη.

Και εδώ οι στόχοι που είχαν θέσει μαζί με τον πατέρα, αν και πολύ υψηλοί, δεν φαινόταν απρόσιτοι. Κι αυτοί δεν ήταν τίποτε λιγότερο από την κατάκτηση του στεφάνου του νικητή σε αγώνες πανελλήνιους, ακόμη και σ' αυτούς τους Ολυμπιακούς Αγώνες, όπου μόνο ο πρώτος νικητής στεφανωνόταν. Μόλις λοιπόν ο Αριστομένης επέστρεψε από τον Τάραντα, έβαλε στόχο τους επόμενους πανελλήνιους αγώνες. Αποφάσισε να αγωνισθεί στο παγκράτιο, το δυσκολότερο και απαιτητικότερο αγώνισμα των αγώνων, ένα συνδυασμό πάλης και πυγμαχίας. Ένα αγώνισμα που δεν ζητούσε και λίγα από τον αθλητή, ο οποίος, για να διακριθεί έπρεπε να διαθέτει πολύ μεγάλη σωματική δύναμη και αντοχή, άριστη τεχνική κατάρτιση, ταχύτητα κι ευκινησία, μυαλό και φαντασία.

Και βέβαια διέθετε τα απαραίτητα σωματικά προσόντα και οι γνώσεις τεχνικής που είχε αποκομίσει

I Της πυγμαχίας.

από τον Τάραντα, δεν ήταν ευκαταφρόνητες. Όμως δεν αρκούσαν. Χρειαζόταν ακόμη να διατηρείται σε άριστη φυσική κατάσταση, να φέρει τη μυϊκή του απόδοση στο ανώτατο δυνατό σημείο, να ασκηθεί στη σχεδόν αυτόματη εφαρμογή της τεχνικής και να βελτιώσει την ευκινησία του.

Στο γυμνάσιο που ήταν γυμναστήριο και στάδιο μαζί, πήγαινε τρεις φορές την εβδομάδα. Τις άλλες ημέρες βοηθούσε τον πατέρα στα κτήματα. Και έτσι μόνο επιτυχίες είχε να επιδείξει. Κι ο Μενεκράτης παρακολουθούσε από κοντά την πρόοδο του γιου, όταν δεν έμενε στο κτήμα. Κι αυτό γινόταν καθ' όλη τη διάρκεια της προετοιμασίας, εκτός φυσικά της πυθαγορείου περιόδου. Μαζί με τον γιό πήγαιναν και μαζί πολλές φορές έφευγαν από το διδασκαλείο ή από το γυμναστήριο. Γνώριζε κάθε σημείο της μαθησιακής του πορείας, κάθε στιγμή της προπόνησης ή του αγώνα. Έβλεπε, ρωτούσε, συμβούλευε, συμβουλευόταν, συζητούσε τα πάντα με τον διδάσκαλο, τον παιδοτρίβη,¹ τον ίδιο τον Αριστομένη. Αλλά δεν υπήρχαν και πολλά προβλήματα. Μόνο επαίνους άκουε και έλεγε. Και η προσπάθεια συνεχιζόταν χωρίς σταματημό. Και καμάρωνε ο πατέρας και προόδευε ο γιός, και ζητούσε περισσότερα ο πατέρας και κατακτούσε περισσότερα ο γιός, και επιβράβευε ο πατέρας και αυτοεπιβεβαιωνόταν ο γιός, και προχωρούσε από νίκη σε νίκη κι από κορυφή σε κορυφή. Γιατί το κυνήγι της αριστείας και της κορυφής είχε ξεκινήσει από πολύ νωρίς και δεν σταματούσε...

---

¹ Γυμναστής.

Κι όσο μεγάλωνε, τόσο περισσότερο φανερωνόταν αυτό το ξεχωριστό, αυτό το ιδιαίτερο που είχε, τόσο πλήθαιναν τα ξαφνιάσματα του πατέρα και οι έπαινοι και τα μεγάλα λόγια και τα μεγάλα σχέδια κι οι υψηλοί στόχοι. Γιατί όλο και πλήθαιναν γεγονότα σαν τα ακόλουθα, τα οποία έδειχναν τη μεγάλη ευστροφία του πνεύματός του.

Κάποια χρονιά, όπως πάντα, ο πατέρας είχε φυτέψει στον κήπο φασολιές, πεπονιές, καρπουζιές και άλλα διάφορα λαχανικά. Κάποια όμως από αυτά, ενώ είχαν μεγαλώσει αρκετά κι είχαν μάλιστα και καρπούς, μαραίνονταν ξαφνικά και ξηραίνονταν.

«Πρέπει να είναι κάποια ζώα που τρώνε τις ρίζες», υπέθεσε ο πατέρας αγανακτισμένος, «αλλά τί είδους ζώα;»

«Είναι ποντικοί» αποφαινεται με βεβαιότητα ο Επαφρόδιτος, ο δούλος.

«Και πώς τους εξολοθρεύουμε;»

«Να ποτίσουμε κόκκους σταριού με κώνειο και να τους τοποθετήσουμε στις τρύπες τους. Έτσι θα εξολοθρευθούν όλοι. Είμαι σίγουρος γι' αυτό. Μου το είχε πει ότι το εφάρμοζε με καταπληκτικά μάλιστα αποτελέσματα ο πατέρας μου».

«Ας δοκιμάσουμε λοιπόν κι εμείς! Τί έχουμε να χάσουμε;», λέει ο πατέρας και βάζει σε ένα δοχείο σιτάρι και το περιλούζει με κώνειο. Την άλλη ημέρα ο ίδιος μαζί με τον δούλο τοποθετούν το στάρι στις τρύπες που έχουν κάνει τα ζώα στη γη. Ο Αριστομένης τυχαίνει να είναι παρών στην όλη διαδικασία. Τις επόμενες ημέρες περιμένουν τα αποτελέσματα, αλλά μάταια. Δυστυχώς, όλο και νέα φυτά μαραίνονται. Οι ποντικοί συνεχίζουν απτόητοι τη δουλειά τους. Είναι ανίκητοι. Εκείνοι ξαναπροσπαθούν. Τίποτε. Απελπίζονται. Τα παρατούν.

Μετά από αρκετές ημέρες ο Αριστομένης είναι στον κήπο και θαυμάζει τα μικρά αλλά ωραία και μυρωδάτα τριαντάφυλλα που εδώ και λίγες ημέρες, ξεθαρρεύοντας με την καλοκαιρία, ξεπετάχθηκαν. Τού 'ρχεται μια ιδέα. Πηγαίνει στην αποθήκη, παίρνει τις χειρίδες,¹ τις φοράει, κόβει μερικά τριαντάφυλλα και τα φέρνει στη μητέρα του. Εκείνη συγκινείται πολύ. Τον αγκαλιάζει και τον φιλάει.

«Σ' ευχαριστώ παιδί μου! Ήταν πολύ ωραίο αυτό που έκανες!»

Έπειτα ο μικρός, μην έχοντας τι άλλο να κάνει, και φορώντας πάντα τις χειρίδες που ξέχασε να βγάλει, παίρνει το δοχείο με τους δηλητηριασμένους κόκκους και γεμίζει μ' αυτούς όλες τις ποντικότρυπες.

Τις επόμενες ημέρες παρακολουθεί από κοντά την κατάσταση και... ω του θαύματος, διαπιστώνει ότι τα φυτά δεν ξηραίνονται πια! Πώς κι έγινε αυτό; αναρωτιέται. Μετά από λίγη σκέψη βρίσκει τη λύση. Γεμάτος χαρά, τρέχει στον πατέρα και του ανακοινώνει τα ευχάριστα νέα. Εκείνος εκφράζει ευχάριστη απορία. Ο Αριστομένης τότε του διηγείται τι ακριβώς έκανε. Είχε ήδη παρατηρήσει τη διαφορά στη μέθοδο. Βέβαια η τύχη έπαιξε εδώ σημαντικό ρόλο. Αλλά το σημαντικό ήταν ότι παρατήρησε τα γεγονότα, εντόπισε το καινούργιο και συνδύασε με αυτό τα νέα αποτελέσματα. Το καινούργιο ήταν οι χειρίδες! Φορώντας τες δεν επέτρεψε την επαφή των κόκκων με το σώμα του. Με τον τρόπο αυτό απετράπη η μεταφορά της ανθρώπινης μυρωδιάς στα ρουθούνια των ποντικών, μυρωδιάς που απέτρεπε τα ευφυέστατα αυτά ζώα από το να αγγίσουν τη λαχταριστή γι' αυτά τροφή.

---

1 Γάντια.

Ο πατέρας μένει στην αρχή άφωνος, αλλ' αμέσως μετά τον αγκαλιάζει και λέει:

«Εύγε, παιδί μου! Έχεις πολύ δυνατό μυαλό και φαντασία μεγάλη! Και για μεγάλα, όχι για μικρά, είσαι πλασμένος!»

Αυτά τα λόγια ήχησαν παράξενα στα αυτιά του παιδιού και, παρά το γεγονός ότι τότε δεν κατανοούσε ακόμη πλήρως το νόημά τους, τα χάραξε βαθιά στην καρδιά του. Πολύ αργότερα θα άρχιζαν να παίρνουν συγκεκριμένο περιεχόμενο...

ΚΑΙ ΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ

Δεν ήταν μόνο οι δάσκαλοι κι οι γυμναστές που δίδασκαν τον Αριστομένη. Ήταν και ο πατέρας, ο οποίος, προκειμένου να διδάξει τον γιό του από τη μικρή κιόλας ηλικία, δεν χρησιμοποιούσε προς τούτο μόνο λόγια, αλλά και έργα, το ίδιο το παράδειγμά του, πολλές φορές.

Κάποια ημέρα, όταν ο Αριστομένης ήταν ακόμη μικρός, ο πατέρας του μίλησε γεμάτος υπερηφάνεια για την ένδοξη γενιά του, της οποίας η μία ρίζα έφθανε σε τύραννο,¹ ενώ η άλλη προχωρούσε ακόμη περισσότερο, άγγιζε θεό! Κατ' αρχήν ο πατέρας του ίδιου, ο Ιππόλυτος, καταγόταν από αριστοκρατική γενιά που

---

1 Βασιλιάς.

έφθανε μέχρι τον Γέλωνα, τον ξακουστό τύραννο των Συρακουσών. Αυτός, στην Ιμέρα, πόλη ελληνική στα βόρεια παράλια της Σικελίας, πριν από εκατόν είκοσι χρόνια,¹ μαζί με τον Θήρωνα, τον τύραννο του Ακράγαντα, άλλης ελληνικής πόλεως στα νότια παράλια της Σικελίας, ένωσε τις κυριότερες ελληνικές δυνάμεις εναντίον των Καρχηδονίων του Αμίλκα, οι οποίοι είχαν εισβάλει στη Σικελία. Εκεί, στην Ιμέρα, οι δυο τύρανοι κατατρόπωσαν τους εχθρούς, προασπιζόμενοι την ελευθερία των ελληνικών πόλεων της νήσου. Και αυτό συνέβη κατά την παράδοση την ίδια ημέρα, κατά την οποία ο Αθηναίος Θεμιστοκλής, επικεφαλής των Ελλήνων, καταναυμάχησε τις εκατοντάδες των περσικών πλοίων στα στενά της Σαλαμίνας, ταπεινώνοντας τον μυριόλογχο κομπασμό του Ξέρξη. Σαλαμίνα και Ιμέρα, μία ημέρα, δύο ευτυχείς στιγμές! Δύο στιγμές της υπέρβασης των τοπικιστικών διαφορών και του θριάμβου του πανελληνίου συναισθήματος! Αλλά και από την πλευρά της μητέρας, η γενιά του Μενεκράτη δεν υστερούσε καθόλου σε λάμψη. Η μητέρα του, της οποίας το όνομα ήταν Ηλέκτρα, είχε πατέρα τον Ερμοκράτη, γιού του Έρμωνα από παλιά οικογένεια που καυχιόταν ότι καταγόταν από τον ίδιο τον θεό Ερμή! Γεμάτος υπερηφάνεια του μίλησε επίσης για τις αρετές που κοσμούσαν το στήθος του πρώτου μεγάλου προγόνου. Του έλεγε επί λέξει ότι στο στήθος του και στο μέρος της καρδιάς έγραφε με χρυσά γράμματα: *δύναμη, ανδρεία, διπλωματική ικανότητα, φιλοπατρία, πανελλήνια αισθήματα*. Ήταν οι αρετές που τον οδήγησαν στην περιφανή εκείνη νίκη επί των Καρχηδονίων και τη σωτηρία ολόκληρης της ελληνικής

I Το 480 π.Χ.

Σικελίας με τη βοήθεια του Θήρωνα. Εκτός αυτού, σύμφωνα πάντα με τα λόγια του πατέρα, ο προπάππος ήταν κάτι εξ ίσου σημαντικό. Ήταν η γενιά η ένδοξη, η μεγάλη που έπρεπε να τιμήσει ο απόγονος. Ήταν η κληρονομιά, ακόμη και τα δικαιώματα επί της εξουσίας! Από τότε πολύ συχνά του θύμιζε Γέλωνα και γενιά. Και έκλεισε τη συζήτηση της ημέρας με τα εξής:

«Κάποια άλλη στιγμή θα μιλήσουμε για τον τρόπο με τον οποίο έφθασε στην κορυφή, έγινε τύραννος, ο πρόγονός μας».

Και δεν άργησε να έλθει εκείνη η στιγμή. Μετά από λίγες ημέρες βρέθηκαν πατέρας και γιός να κουβεντιάζουν μόνοι τους στο σπίτι. Οι γυναίκες ήταν στον γυναικωνίτη. Με κάτι οπωσδήποτε θα ασχολούνταν. Μπροστά από πατέρα και γιό άναβε η φωτιά της εστίας. Ξαφνικά και χωρίς άλλη προειδοποίηση ο πατέρας τέντωσε το χέρι του, το έφερε πάνω από τη φωτιά και το κράτησε εκεί. Ήταν πολύ κοντά όμως, τόσο κοντά, ώστε η φλόγα άγγιζε το δέρμα. Φαινόταν ότι καιγόταν το χέρι. Εκείνος τσιμουδιά. Ούτε καν γκριμάτσα. Ο Αριστομένης νόμισε για μια στιγμή ότι ο πατέρας του τρελάθηκε. Όμως εκείνος, αφού κράτησε αρκετά το χέρι εκεί, το απέσυρε μετά και, δείχνοντάς το κατακόκκινο από την κάτω μεριά, έλεγε στον γιό θριαμβευτικά:

«Έτσι ο Γέλων έφθασε στην κορυφή. Μπαίνοντας ο ίδιος στη φωτιά! Κατάλαβες τώρα, γιέ μου;»

Ο Αριστομένης, παρά τη μικρή του ηλικία, κατάλαβε αμέσως τι εννοούσε ο πατέρας.

«Νομίζω ναι! Μπορούσε να πέφτει σε κινδύνους, όπου οι άλλοι δεν τολμούσαν».

«Εύγε παιδί μου! Είσαι πανέξυπνος! Και κάτι άλλο σημαίνει όμως. Είχε τη δύναμη να υπομείνει

καταστάσεις στις οποίες οι άλλοι, οι συνηθισμένοι άνθρωποι, παρέδιδαν τα όπλα».

Αλλά κι ο γυιός δεν μπορεί να μείνει απαθής και δεν ξέρει ποιόν να πρωτοθαυμάσει, τον πρόγονο ή τον πατέρα;

Την εποχή εκείνη έκρινε ο πατέρας ότι ήλθε η στιγμή να συνοφίσει σε έναν οιονεί δεκάλογο αυτά που με παραδείγματα και με τη συμπεριφορά του είχε φανερώσει στον γυιό του για τον τρόπο που έφθασε ο μεγάλος πρόγονός τους, ο Γέλων, στην εξουσία, τηρώντας και την υπόσχεση που του είχε δώσει. Έτσι άρχισε να μεταφέρει και τις σχετικές προτροπές του δικού του πατέρα, όχι όμως ίδιες κι απaráλλαχτες, αλλά με κάποιες τροποποιήσεις. Αυτές επέβαλλε η πικρή εμπειρία που είχε ο ίδιος από την αποτυχία των προσπαθειών του πατέρα και του αδελφού, να ανατρέψουν σε στάση μαζί με άλλους τον Διονύσιο Α΄, αποτυχία που στοίχισε τη φυλάκιση του πρώτου και τον θάνατο του δεύτερου. Γιατί η αποτυχία είναι πολλές φορές σαν τη φωτιά, σαν το καμίνι, όπου, μπαίνοντας ο μαλακός χρυσός και αναμειγνυόμενος με σκληρότερα μέταλλα, σκληραίνει. Αποτυχία η φωτιά, εμπειρία το άλλο μέταλλο, καρδιά ανθρώπινη ο χρυσός που πολλές φορές τη σκληραίνει ακόμη περισσότερο η εμπειρία της αποτυχίας. Σκληρυνε λοιπόν, αλλά και κατανόησε τον στέρεο δεσμό που έχει το δίδυμο εξουσία και βία.

«Νά 'σαι δυνατός!», έλεγε λοιπόν στον Αριστομένη, «χτύπα τη γροθιά σου στη λεπίδα! Χρησιμοποίησέ την! Θα ματωθείς, θα ματώσεις πιθανώς κι άλλους, αλλά συνέχιζε. Και πάντα να ατενίζεις την κορυφή!

Αυτή θέλει κότσια και επιδεξιότητα όχι τυχαία. Και πολλές φορές φέρνει πληγές πολλές. Σ' εμάς και σε άλλους πολλούς. Πέσε στη φωτιά! Ρίξε κι άλλους μέσα, αν χρειασθεί! Καύσου και καύσε! Βγες ζωντανός και συνέχισε πιο ισχυρός! Τρέξε, ανέβα! Φόρεσε την πανοπλία της θέλησης, για να κρατήσεις μακριά σου όχι τόσο τους άλλους, όσο τα δικά σου τα αισθήματα και τις αδυναμίες! Μακριά πέτα λύπησες και ευσπλαχνίες! Μόνο το τέρμα, την κορυφή να βλέπεις! Αυτός είναι ο στόχος σου. Όλα τα άλλα δεν έχουν σημασία. Αυτούς τους κανόνες είχε και ο μεγάλος πρόγονός μας, ο Γέλων. Αυτούς εφαρμόζοντας έφθασε στην κορυφή. Αν θέλεις λοιπόν να τον μιμηθείς, τότε και εσύ τους ίδιους κανόνες πρέπει να εφαρμόζεις».

Και τότε ο Αριστομένης του λέει:

«Τα περισσότερα από αυτά που είπες πατέρα, μου είναι κατανοητά. Μου τα δίδαξες και με το παράδειγμά σου. Είναι όμως κάποια σημεία, για τα οποία έχω κάποια ερωτήματα...»

«Ξέρω. Είναι τα εξής: Θα ματώσεις κι άλλους, ρίξε στη φωτιά κι άλλους, μακριά πέτα λύπησες κι ευσπλαχνίες. Αυτά δεν είναι;»

«Ναι, αυτά».

«Άκου λοιπόν. Ο δρόμος προς την κορυφή πολλές φορές δεν είναι στρωμένος με ρόδα. Και έτσι πολλές φορές μπορεί να χρειασθεί κάποιος να κάνει πράγματα, τα οποία σε άλλες περιπτώσεις δεν επιτρέπεται να τα κάνει. Αλλά, αν ο σκοπός είναι υψηλός, αν αυτός υπηρετεί το γενικό συμφέρον, τότε οι πράξεις αυτές δικαιολογούνται. Είναι γνωστή και σωστή η φράση: “Ο σκοπός αγιάζει τα μέσα”».

«Με συγχωρείς, πατέρα, αλλά δεν μπορώ να το καταλάβω αυτό. Πώς είναι δυνατόν να δικαιολογηθεί

μια άδικη πράξη, μια πράξη που βλάπτει άλλους ανθρώπους;»

«Σε καταλαβαίνω, γιέ μου. Είσαι ακόμη μικρός. Αργότερα θα καταλάβεις όμως. Είμαι σίγουρος γι' αυτό».

Έτσι μίλησε ο πατέρας. Γι' αυτόν η δύναμη ήταν το παν, η αδυναμία το τίποτε. Και δεν πρέπει να είμαστε σκληροί μόνο απέναντι στους άλλους, αλλά και στον ίδιο μας τον εαυτό. Οι δυνατοί άνθρωποι δεν φανερώνουν ποτέ τα συναισθήματά τους. Κι όχι μόνο, γιατί ντρέπονται να δειχθούν αδύνατοι, αλλά και τις περισσότερες φορές μπορούν και τιθασεύουν τα συναισθήματά τους, κυριαρχούν επάνω σ' αυτά και δεν τα φανερώνουν, προκειμένου να δώσουν θάρρος στους δικούς τους ανθρώπους που αισθάνονται συντετριμμένοι. Και αυτές του τις πεποιθήσεις τις απέδειξε και πάλι στην πράξη ο Μενεκράτης, όπως δείχνει το ακόλουθο περιστατικό που συνέβη την ίδια χρονιά, και συγκλόνησε τον Αριστομένη, επειδή ήταν πρωτόγνωρο.

Ο παππούς Ιππόλυτος, ο αγαπημένος όλων και ιδιαίτερα των εγγονών, μετά από ολιγοήμερη ασθένεια έφυγε από τη ζωή. Ο Αριστομένης μέχρι στιγμής είχε αρκετές φορές παραστεί στην εκφορά ανθρώπων. Αλλά όλοι τους ήταν ξένοι. Τώρα για πρώτη φορά βιώνει το τραγικό, το ανεξήγητο γεγονός της απώλειας αγαπημένου προσώπου. Και ήταν αυτή αληθινά φοβερά οδυνηρή εμπειρία. Ήταν απαρηγόρητος. Το κλάμα του γοερό και ασταμάτητο. Αλλά και παντού στο σπίτι κλάματα, θρήνοι και μοιρολόγια ακούονταν ασταμάτητα από τις γυναίκες του σπιτιού, τη γιαγιά,

τη μητέρα, την αδελφή και τις άλλες συγγενείς και φίλες.

Η Ηλέκτρα, η μεγαλύτερη αδελφή, πήγε μόνη της εκεί όπου είχαν εκθέσει το σώμα του παππού, και τον αποχαιρέτησε, φιλώντας τον. Έπειτα η μητέρα κοιτάζει τον Αριστομένη. Ω, εκείνη η ματιά! Αξέχαστη θα του μείνει! Μια απέλπιδα προσπάθεια να τον βοηθήσει να καταλάβει το ακατανόητο... Τον αγκαλιάζει. Η τρικυμισμένη ψυχή του μικρού βρήκε για λίγο καταφύγιο. Τον πιάνει από το χέρι, για να τον οδηγήσει κοντά στον παππού. Ω, εκείνο το άγγιγμα! Το πιο ζεστό χάδι. Αληθινό βάλσαμο στην πρώτη σοβαρή πληγή που δέχτηκε η καρδιά του μικρού... Αυτός στάθηκε για κάποιες στιγμές και κοίταζε τον νεκρό. Του φάνηκε πολύ παράξενο που στεκόταν ακίνητος και δεν μίλαγε. Τον κοίταζε και περίμενε να του μιλήσει με εκείνα τα γνωστά, τα γλυκόλογα, τα λόγια αγάπης. Μάταια. Σκύβει και τον φιλάει στο μέτωπο. Ω, θεοί! Τί παγωμένο που ήταν! Για πρώτη φορά αισθάνθηκε αυτήν την κρουάδα του θανάτου. Μέχρι στιγμής νόμιζε ότι οι νεκροί έχουν την κανονική θερμοκρασία των ζωντανών!

Έπειτα έρχεται κοντά στη γιαγιά του. Εκείνη, όταν τον αντιλαμβάνεται, σταματάει τον θρήνο και τον κοιτάζει για λίγο. Μάτια υγρά, μάτια χαμένα κάπου στο άγνωστο, μάτια που ζητούν απελπισμένα από κάποιον βοήθεια να μη χάσουν τελείως τον προσανατολισμό τους. Ακόμη κι από το μικρό αγόρι. Τον σφίγγει στην αγκαλιά της.

«Παιδί μου, αγόρι μου... Πόσο σ' αγαπούσε ο παππούς! Φεύγει για το μεγάλο ταξίδι... Δεν θα τον ξαναδούμε ποτέ πια. Ποτέ». Κι αρχίζει πάλι το αναφιλητό.

Μένουν για λίγο αγκαλιασμένοι. Δεν μπορεί να ειπεί κανείς ποιός είναι πιο αδύνατος, ποιός έχει ανάγκη ποιόν. Ο εγγονός τη γιαγιά ή η γιαγιά τον εγγονό; Πόσο μεγάλωσε ξαφνικά την ημέρα εκείνη ο Αριστομένης!

Ο πατέρας του, ο Μενεκράτης, έτυχε να είναι στους αγρούς. Σε κάποιον δούλο έλαχε να του φέρει τη φοβερή είδηση. Έτσι τον περίμεναν να έλθει. Δεν άργησε πράγματι. Πέφτει απάνω του η μάνα. Πέφτει κι η γιαγιά. Αγκαλιές, φιλιά, δάκρυα, θρήνοι. Ζητούν τη δύναμη, την παρηγοριά. Εκείνος, ανέκφραστος, τουλάχιστον φαινομενικά, τις σφίγγει στην αγκαλιά του. Έπειτα έρχεται, χαϊδεύει τον νεκρό, του φτιάχνει δήθεν τα μαλλιά και κολλάει τα χείλη του στο μέτωπό του. Για κάποιες στιγμές. Στη συνέχεια αποσύρεται στο δωμάτιό του, για να ξαναβγεί μετά από λίγο. Έρχεται και κάθεται ανάμεσα στη γυναίκα και στη μάνα, πιάνει το χέρι της καθεμιάς και δεν το αφήνει, παρά μόνο, όταν έχει ολοκληρωθεί η εκφορά. Ο Αριστομένης δεν τον χάνει από τα μάτια του. Κανένα δάκρυ. Κανένα συναίσθημα. Λες και το πρόσωπό του έχει αδειάσει τελείως. Ακολουθεί την εκφορά μέχρι το τέλος, ευθυτενής, χωρίς ελάχιστη κύρτωση του σώματος, σαν το κυπαρίσσι που το χτύπησε ο κεραυνός, αλλά παρέμεινε όρθιο, αλώβητο κι ευθυτενές.

Την ίδια συμπεριφορά έδειξε και κατά την κηδεία της γιαγιάς που ακολούθησε τον παππού στον Άδη μετά από δυο χρόνια.

